

М. ҚОЗЫБАЕВ АТЫНДАҒЫ СӨЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН МЕМЛЕКЕТТІК
университетті
Тарих, экономика және құқық факультеті
Қазақстан тарихы әлеуметтік гуманитарлық пәндер
кафедрасы

СӨЖ 3 Тақырыбы: III-V ғ. Римдегі дағдарыс
Орындаған: Күнтебай Н.Р
Тексерген: Бекмурзина А.Н

Петропавл қаласы 2018жыл

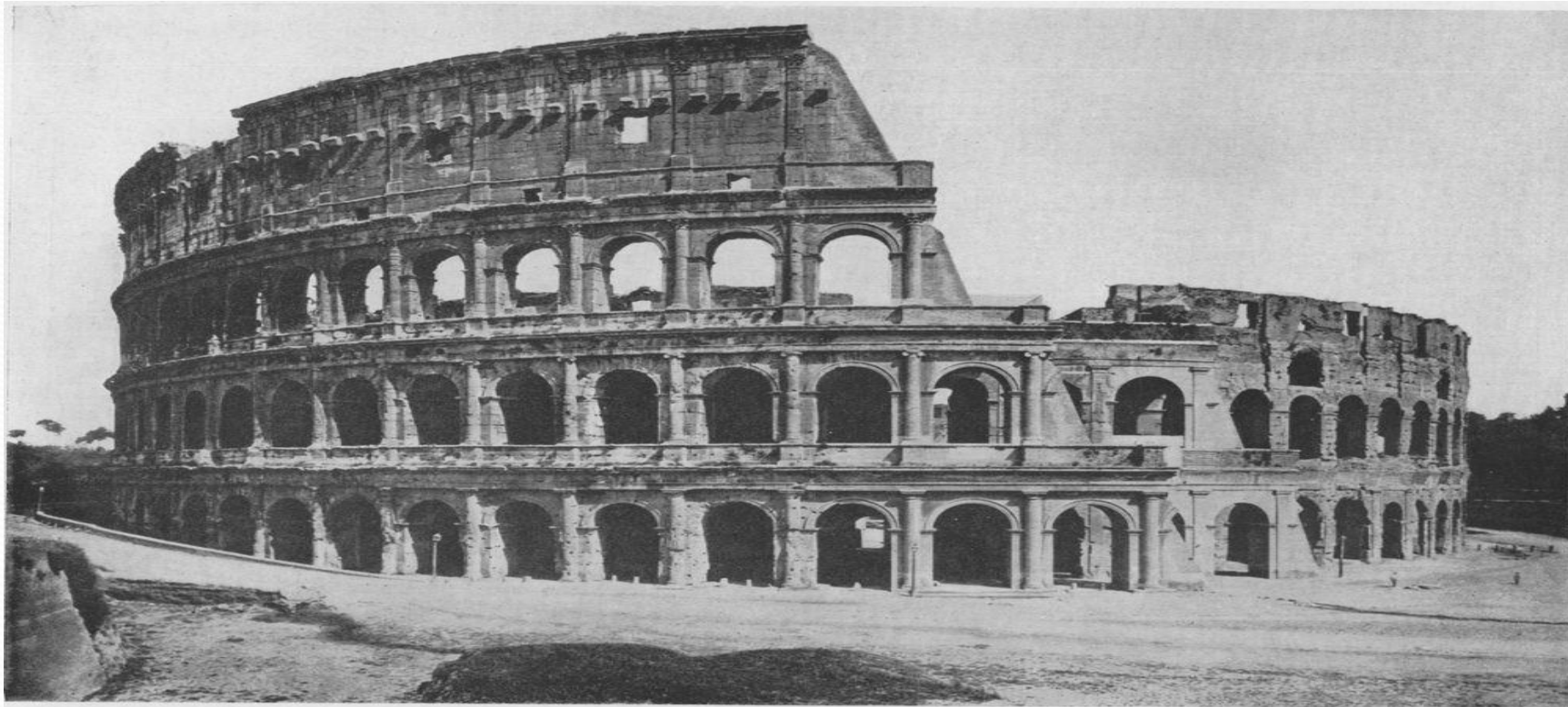
III-V ғ Римдегі дағдарыс

Біздің заманымыздың II ғасырының аяғына қарай Рим қоғамында дағдарыс басталды. Рим қоғамының барлық салаларын қамтыған құлиеленушілік қатынастардың дағдарысқа ұшырауы, әсіресе империяның батыс провинцияларында ерекше байқалды. Құлиеленушіліктің құлдырау деңгейі провинцияларда бірдей болған жоқ. Құлиеленушілік қатынастар неғұрлым дамыған жерлерде дағдарыс жоғарғы шегіне жетіп отырды. Құл иеленушіліктің дағдарысы ұзақ уақытқа созылды. Дағдарыс салдарынан Италиямен оның провинциялары арасындағы қайшылық шиеленісе берді. Магнаттардың басқаруымен кейінгі антикалық колонаттар құрылып, құлдықпен басым түрде айналысты. Көптеген қалалар тоқырай бастады. Қолөнер мен сауда біртіндеп құлдырады. Мемлекеттің қаржы жағдайы қатерлі кезеңді басынан өткеріп жатты. Асыл металды теңгелер азайып, баға көтеріліп, алым-салық жинау күшейді.

Экономикалық жағдайдың нашарлауы, ең алдымен, қарапайым адамдарға ауыр соқты. Мемлекеттік билік өзінің тұрақтылығын жоғалтты. III ғасырда мемлекет варварлардың шабуылынан көптеген жерлерінен айырылды. Варварлардың шапқыншылығынан Рим мемлекеті жоғарғы Германияның құнарлы далалары және Дакия сияқты бай провинцияларын біржола жоғалтты. Рим империясының дағдарысты тоқтатуға, уақытша болса да ушыққан әлеуметтік және саяси қатынастарды тұрақтандыруға шамасы жетпеді. III ғасырда сенаторлық аристократия барлық қолбасшылық қызметтерден қуылып, провинциялардағы атты әскерлер құрамы өзгертілді.

III ғасырдың аяғында тереңдеген дағдарысты болдырмау үшін уақытша нәтижесін берген реформаторлық қайта құру шаралары қолға алынды. Арендаға жер берудің жаңа түрлері пайда болды. Эмфитевис – өз үлесіндегі жерлерде кең құқықтар арқылы жерді аз ғана төлемге жалға берді. Келесі ұсақ жалға беру – прекарий, яғни ұзақ мерзімдік немесе өмірлік аренда жүйесі енгізілді. Эмфитевсистер қазынамен шіркеудің ірі жер иелерінен жалға жер алушылар еді. Оның мәнісі эмфитевсистер өздерінің құқығын пайдалана отырып, жер иелеріне жыл сайын белгіленген төлемдерін өтеуге және шаруашылықты жақсы жүргізуге міндетті болатын. Олардың иелік ету құқығы бойынша жерлерін жалға бере алатын, мұраға қалдыратын, тіпті сата алатын болды. IV ғасырдағы колондардың ірі жер иеленушілерге кіріптарлығы салдарынан әлеуметтік статусы әртүрлі деңгейдегі топтар қалыптасты. Мүліктік иелену құқығының артықшылығын кең түрде иемденушілер ерікті колондар – либери, одан кейінгілері оригинарий болды.

Император билігі күшейтіліп, сенат маңызы түсірілді. Доминат жүйесі Рим дүниесінде жаңа әлеуметтік, экономикалық жағдайдың қолайлығына жағдай жасады. Осы арқылы біріккен Рим күшпен үш құрлықтың елдерін ұстап тұрды. Доминат дәуіріндегі реформалар Рим мемлекетінің құлдырауын жарты ғасырға шегіндірді. Алайда империяны құтқаруға арналған шаралар оның құлдырауын тоқтата алмады. Ішкі қарама-қайшылықтан әлсіреген империя сыртқы күштерге қарсы тұра алмады. Герман жаулап алушылығы Римнің тағдырын шешті. Әлеуметтік саяси процесстерді III-IV ғасырлардағы «қуатты сыртқы күштер» факторы – варварлық тайпалардың шабуылы күшейтті. Соңғы Рим мемлекеті варварлармен араласып, үздіксіз соғыстан қалжыраған Римнің ішкі және сыртқы саясатында біртұтас организм ретінде көрші варвар тайпаларымен бірлесе өмір сүрді.

Рим сенаты жоспар құру және оны шешу өкілділігінен тықсырылып, тек «тақ кеңесінде» қаулы шығара алатын болды. Мұндай саяси өзгерістер, әсіресе Диоклетиан (284-305) және Константин (306-337) билігі кезінде болты. Доминант немесе Кейінгі Рим империясы пайда болып (284-476) өмір сүрді. Император тағы үшін күрес және үміткерлер арасындағы азаматтық соғыстар, варварлардың дүркін-дүркін шабуылы елді экономикалық тығырыққа тіреп, империяның дағдарысын күшейтті. III ғасырда империяның экономикалық құлдырауы және саяси тұрақсыздық адамдардың психологиясына әсер етті. Тақ тұрақсыз болды, 50 жылда 22 монарх ауысып үлгерді. Енді Рим бұрынғы қуатынан айырылып, күйреуге жетті. Провинциялар орталыққа бағынуды қойды, оларға бірыңғай заң күші жүрмеді. Әйгілі «Рим еркіндігі» заңдастырылды. Осылардың барлығы қоғамның психологиясы мен рухани өміріне әсерін тигізді. Адамдар енді құтқарушы Рим құдайларына сенбейтін болды. Олар жаңа дін – иудейден шыққан христиандыққа бет бұра бастады.

Біздің заманымыздың IV ғасырының аяғында варвар тайпаларының айрықша ірі, жаппай көшуі мен олардың, әдетте «Халықтардың ұлы қоныс аударуы» деп аталатын Рим империясының территориясына басып кіруі басталды. Герман және басқа да тайпалардың шабуылы, біріншіден, олардың арасында өндірістік күштердің өсуімен байланысты мүлктік және әлеуметтік теңсіздіктің тереңдеуінен, екіншіден, байлықты молайтуға, жер мен әскери олжаны иемденіп қалуға тырысуынан туындады. Бұл кезде соғыс герман тайпалары үшін әдетке әрі тұрақты кәсіпке айналды. Варварларды Рим империясының ұлан-байтақ жерлерімен бай қалалары қызықтырды. Германдардың шапқыншылығынан қорғану үшін римдіктер империя мен герман тайпаларының арасындағы көпшақырымдық шекараны нығайтты. Шекараға топырақ үйіп, ор қазып, тас қабырғалармен қоршалған әскери лагерьлер орнатқан. Шекара бойындағы мұндай бекіністерін римдіктер «лимес» деп атаған. Алайда лимес адам өтпес қамалға айналған жоқ. Жылдар өткен сайын германдар мен римдіктердің қарым-қатынасы күшейе түсті. Лимеске жақын қоныстанған жекеленген герман тайпалары римдіктердің бірсыпыра әдет-ғұрыптарын ұстанатын болды. Римдіктер кейбір герман тайпаларын әскери қызметке шақырды. Германия үшін римдіктер, Рим мен оның провинциялары, германдықтарға белгісіз және құпия ел болып қалған жоқ.

Лимес ғасырларға кететін қорған құсап көрінген. Бірақ IV ғасырдың соңы мен V ғасырдың басында империя мен варварлар күшінің арасалмағы тез өзгере бастады да, шекара жойылып, лимес құлады.

IV-VII ғасырлар аралығын «Халықтардың ұлы қоныс аудару» уақыты деп атайды. Осы уақыт аралығында герман тайпалары жүздеген жылдар бойы жайлаған өлкелерін тастап, жаңа жерлер жаулап алуға аттанды. Еуропаның картасы танымастай өзгерді. Шапқыншылықтың толқыны Батыс Рим империясын жойып жіберіп, орнына германдардың корольдіктері пайда болды. Ұлы Рим империясы құлап, Еуропа орта ғасырларға аяқ басты. «Халықтардың ұлы қоныс аударуына» бірден-бір себепші ғұндар мен готтардың қысымы болды. Ғұндар белгісіз себептермен Қытаймен шекаралас Азия даласын тастап, мыңдаған шақырым жолмен Батысқа қарай жылжыды. 375 жылы ғұндар сол кезде Рим империясынан тыс Қара теңіздің солтүстік жағалауында тұратын германның гот тайпасына шүйлікті. Готтар тамаша жауынгер болғанымен, ғұндар ордасы олардың тез-ақ ұйқы-тұйқысын шығарды. Готтардың бір бөлігі остготтар ғұндарға тізе бүкті. Ал екінші бөлігі вестготтар Римнің шекарасына қарай шегінді. Ондағы мақсаттары Рим қандай шарт қойса да бағынып, бұрын құлағы естіп, көзі көрмеген жауларынан халқын аман сақтап қалу еді. Римдіктер готтарды қабылдады, бірақ шекара маңынан ең құнарсыз аз ғана жер берді. Вестготтардың шыдамы көп ұзамай таусылды. 378 жылы Адрианополь қаласының маңында вестгот тайпаларын император Валенттің өзі басқарған Римнің таңдаулы армиясы қарсы алды. Осы шешуші соғыста Римнің таңдаулы армиясы вестготтардан жеңілді. Адрианополь айқасынан кейін империя есін жия алмады. Кейінгі соғыстарда Римді жалдамалылар қорғады. Олардың көпшілігі германдар еді. Герман тайпалары ақыны көп алып, Рим шекарасын өзге герман тайпаларынан қорғап тұруға келісті. Дегенмен жалдамалылар Рим әскерінің бұрынғы қуатын қалпына келтіре алмады.

- Ганнибал заманынан кейін Рим қабырғасының арғы жағынан жат елдің әскерін көрмеген еді. Одан бері өткен жүзжылдықта Рим ежелгі ұлы мемлекеттің астанасы болды. 395 жылы Рим империясы бөлінгенде батыс бөлігі тиген император Гонорий әлі жас болғандықтан, басқарудың ауыртпалығы оның қамқоршысы, қолбасшы Стилихонға түсті. Стилихонның өзі германның вандал тайпасынан шыққан еді, бірақ ол варварлардың шабуылын жан аямай тойтарып отырды. Стилихонға варвар ретінде сенбеген Гонорий оны өлтіруге бұйрық берді.
- Стилихон өлгеннен кейін варварлардың басып енуінен Рим қорғанысын басқаратын ешкім болмады. Гонорий өзінің бекінісі күшті астанасы Равеннадан вестготтардың көсемі Аларихтің басқаруымен Римнің қорғанына қалай жақындап келгенін шарасыз күйде бақылап отырды. Римнің қуатты қорғанын бұзуға Аларихтің күші жетпегендіктен, ол қаланы ұзақ уақыт қоршауда ұстап тұруға бекінді.
- «Мәңгілік қаланың» қақпасын кім варварларға ашқаны белгілі емес. Бірақ 410 жылы Рим құлады. Вестготтар қаланы үш күн бойы тонады